

M. VÁZQUEZ MONTALBÁN

ESPORT, OCI I NEGOCI

Des de fa dècades es vaticina la “societat de l’oci” com a resultat d’una automatització progressiva del treball i la consegüent reconquesta del temps per a l’home lliure en la naturalesa automatitzada. Sobre el paper, això és així i així pot ser. Però, de moment, més que de “societat de l’oci” hem de parlar de “societat de l’atur”, que no és el mateix. El desenvolupament anàrquic de la tecnologia, supeditat a un projecte social exclusivament capitalista, crea atur i no pas oci, i és molt diferent cavil·lar sobre el temps lliure, pintat amb els millors colors de la lliure elecció, que no fer-ho sobre el temps mort, pintat amb els pitjors colors de la frustració i del dubte sobre el sentit de la relació entre cadascú i el món.

Els prefiguradors del futur vaticinaven una humanitat que dedicaria els seus ocis lliures al cultiu de l’esperit i del cos. Fins i tot anunciaven la fi dels rigors de la divisió del treball i la desaparició de l’especialista a posar en solfa l’espiritual, és a dir, l’escriptor, el músic, el pintor, etc. Tot ésser humà, alliberat de les servituds del treball manual, estaria en condicions de desenvolupar els llenguatges gratuïts de l’esperit. I pel que fa al cos, condicionada l’existència per la mecànica d’una vida productiva i reproductiva, disposaria de tot el temps d’aquest món per autocultivar-se, musculer per musculer, fins a arribar a la panacea de la *mens sana in corpore sano* a l’abast de qualsevol ociós feliç.

Fins aquí les previsions idíl·liques i davant seu la simple contemplació de la realitat. No es pot generalitzar i cadascuna de les diferents realitats socials i, en conseqüència, polítiques i econòmiques del món, obliguen a una certa casuística a l’hora de fer balanç d’aquest somni de plenitud. Però, dins del món que ha realitzat la revolució industrial i que, per tant, ha

creat unes pautes de l’ús del temps basades en l’esforç de la superproducció, sí que podem arribar a certes conclusions comprovades des de la nostra pròpia experiència. La mateixa organització productiva que va crear el taylorisme, la superproducció en cadena, es va inventar el bàlsam de la higiene corporal i esportiva. Els milions de camperols que als segles XVIII i XIX canviaren la mecànica corporal del treball de la terra per la del treball industrial sofriren en cos i ànima un trauma duríssim d’adaptabilitat i els filòsofs socials es trencaren el cap per trobar teràpies de masses. Com que el temps dedicat a la feina era sagrat, la teràpia

QUI GUANYA, L'ESPORT O EL NEGOCI?

s’havia d’aplicar en el temps lliure i així van néixer dues indústries i dos comerços lúdics que han anat creixent durant els últims cent anys: l’espectacle i l’esport.

l’esport com a joc

Els antropòlegs presenten els diversos esports com una transferència lúdica del treball. Quasi tots els esports populars que han aconseguit sobreviure a la competència dels esports estàndards es basen en treballs convertits en joc; aquest és l’origen, per exem-

EL CULTIU DEL COS POTSER SÍ, DE L'ESPERIT JA NO N'ESTEM TAN SEGURS

ple, dels esports bascos. Els moviments gratuïts del cos sempre fan referència a moviments necessaris. Els esports estrictament lúdics neixen posteriorment i en molts casos vinculats a rituals religiosos; els jocs que impliquen competència són ofrenats als déus i, de vegades, el guanyador és recompensat d'una manera ben curiosa: el seu sacrifici, la seva mort.

L'esport a començament del segle XIX era una pràctica primitiva que seria la delícia dels antropòlegs. És al segle XIX, ja ben a prop del XX, que canvia radicalment el panorama. D'una banda apareixen els esports de competició entre equips que més endavant esdevindran espectacles de masses i que des del començament transformen jocs anteriors, nascuts espontàniament al llarg dels segles. D'altra banda l'olimpisme prestigia els anomenats esports bàsics: atletisme i natació, que formen el cos i obliguen, amb el rècord, a una lluita constant contra el temps. En principi la competència en els esports bàsics no es planteja tant entre rivals com entre cada competidor i el rellotge. Si bé els higienistes del segle XIX profetitzaren l'esport com un bé social massificat, com un instrument de superació a l'abast de tothom, el mateix esperit competitiu amb què va créixer l'organització esportiva decantà els valors i privà el de vèncer per sobre del de participar. L'afirmació de l'inefable Baron de Coubertin, "l'important és participar", ha estat sens dubte la seva afirmació més burlada. L'esport exigeix llocs on practicar-lo, temps i mitjans per accedir-hi. Aquestes condicions bàsiques n'impedeixen un ús social generalitzat, i tan sols una minoria, sens dubte important, té la voluntat de saltar tots els obstacles que la separen d'una pràctica esportiva. L'estat assistencial ha mirat de subministrar llocs on practicar l'esport, però a canvi d'una rendibilitat que vagi més enllà de la salut generalitzada dels súbdits. A canvi

d'aquestes construccions i d'aquesta infraestructura, l'estat demana que els esportistes que se'n beneficien pugin de tant en tant als pòdiums triomfals, que ondegi la senyera de l'estat inversor i si l'himne sona... és que ja és l'èxtasi. És clar que al marge dels criteris instrumentals de tota política esportiva, sigui pública o privada, l'elevació del nivell cultural ha establert la saviesa convencional que l'esport és necessari per a tothom, s'anomeni Pere Puig o Carl Lewis, i dia rere dia creix la demanda d'un esport social, com un bé d'ús públic a l'abast de tots els ciutadans. El moment en què els esportistes competitius es robotitzen fins a l'extrem de renovar la sang mitjançant transfusions abans de cada competició o bé de disposar de força maquinària que orienta el seu gest més insignificant a la rendibilitat de batre el rècord coincideix amb un fenomen espontani de pràctica esportiva generalitzada que es plasma en aquestes fileres de corredors pedestres que ranquegen per carreteres, cunetes i parcs, practicant l'esport més barat i que demana menys infraestructura. Aparentment l'esport d'èlite s'ha convertit en una cosa de monstres i l'esport dels corredors espontanis ve a ser la consagració dels objectius dels higienistes pioners, és a dir, la plasmació perfecta de la relació esport-oci. Però una mirada interessada sobre la proliferació de tant "espontaneisme" esportiu no pot ser mai una mirada innocent. Lluny de la desitjable relació harmònica entre oci i esport, assistim a l'esclat d'una neurastènia narcisista.

la neurastènia narcisista

Les societats avançades es caracteritzen per l'estabilitat de les seves relacions i per la tremenda lentitud dels canvis. No s'ha arribat pas fàcilment a aquesta consciència. La primera meitat del segle XX és plena de

L'ESPONTANEISME ESPORTIU: UN MITE COM QUALSEVOL ALTRE

lluïtes socials i de guerres de tota mena, civils i mundials. Països que avui són exemples de moderació i estabilitat, com Suècia, sofriren ferotges lluites socials no fa més de quaranta o cinquanta anys. Però la veritat és que les grans causes que mobilitzaren les joventuts d'Europa durant la primera meitat d'aquest segle o han desaparegut o s'han ajornat *sine die* i han estat substituïdes per objectius més mediocres, però menys sagnants: objectius de simple emancipació individual i de consagració de la privacitat com a àrea de dedicació preferent. Si l'home dels anys trenta o quaranta estava amoïnada pel gest que havia d'adoptar al camp de batalla o de concentració, o davant l'escamot d'afusellament, el dels anys vuitanta està preocupat pels quilos de més o per les adipositats que la vida sedentària li va adherint al cos, a manera d'arqueologies innecessàries. El pànic a envellir malament, al capdavant el pànic a morir, ha fomentat una certa neurastènia narcisista que té en l'esport una de les aplicacions més importants. Dues imatges que no són intrínsecament negatives, però que tenen una lectura inquietant, avalen aquesta informació. Una és la del corredor de fons improvisat, honrat pare de família que es lliga un mocador al cap, es disfressa de corredor de marató i es llença muntanya amunt amb l'agonia al rostre i un decidit afany de no aturar-se, perquè si ho fa caurà com un cavall rebotat. Una altra imatge és la dels jugadors de *squash*, adaptació del frontó per a executius agressius, esport vòmit de les fúries abstractes i concretes.

Llevat de minories conscienciades harmònicament, la major part del frenètic narcisisme esportiu que s'ha desencadenat els últims deu anys és fruit sobretot de la por i de l'espasa de Dàmocles de la insalut quotidiana. És evident que val més fer esport que no pas no fer-ne, qualsevol que en sigui la motivació. Però, a la

vista de tant "espontaneisme" esportiu, fins i tot del circuit de maratons populars que lliga les principals capitals del món, es podria arribar a la falsa conclusió que som a prop d'aquella òptima relació oci-esport, i a mi no m'ho sembla pas. Moltes vegades, davant l'espectacle d'aquests corredors em ve al cap, com un regust, una de les meves afirmacions més estimades: el moviment es demostra fugint.

estat o mercat

És cert que el creixement de l'interès general per l'esport com a pràctica és un símptoma positiu, que connecta amb la progressiva aspiració que les relacions culturals no es basin en una relació desigual entre qui actua i qui contempla l'actuació. Tota època assumeix les seves contradiccions i tot i que l'esport tendeix a racionalitzar-se i generalitzar-se —buscant aquella relació idíl·lica amb el temps d'oci— l'esport d'èlite no havia sofert mai controls tan rígids com els d'ara. Si l'empresari és l'estat, exigeix una rendibilitat simbòlica que converteix l'atleta o el jugador en un apèndix de la política internacional. Si l'esport s'organitza segons les regles del mercat capitalista, les marques comercials acaben imposant les seves condicions i converteixen els seus pupils en anuncis humans en moviment. L'esport d'èlite és un instrument de fixació de noves desigualtats en els països socialistes i alhora d'emancipació econòmica i social en els països capitalistes.

Sense pintar el quadre amb moralina, sí que cal posar-se a la defensiva davant dels grans i falsos enuncisats que solen acompanyar la mística esportiva. Ja no queden gaires il·lusos de la categoria de Coubertin, però encara s'utilitza un llenguatge convencional emascarador de les veritables relacions esportives. Tòpics com que l'esport compleix una funció fonamental en la societat de l'oci, o que uneix els pobles, o que prova la capacitat de superació de l'ésser humà, responen a una ombra de veritat original i a un possible horitzó de futura veritat, horitzó totalitzador. Però, de moment, cal mantenir una reserva prudent davant les paraules grandiloqüents i partir de l'evidència que la societat de l'oci no existeix, que som molt lluny d'una organització social de l'esport i que la competitivitat esportiva no és tan sana com apriorísticament proclamaren aquells higienistes socials del XIX que establiren les bases d'una altra falsa, però moderna, religió: la religió esportiva. Encara avui els discursos inaugurals dels Jocs Olímpics semblen cants gregorians elevats al déu de les victòries lúdiques i innocents. Un déu que, com molts altres, no existeix.

M. VÁZQUEZ MONTALBÁN,

escriptor